
*М.О.Шевченко,
кандидат філософських наук,
старший викладач КНУКіМ*

ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛЮДИНИ

Індустрія високих технологій (геноміка, протеоміка, нанотехнології, інформаційні технології, робототехніка тощо) здійснює дедалі більший вплив на сучасну людину та на розвиток всього людства в майбутньому. Спробуємо показати небезпечність швидкого вторгнення індустрії високих технологій у сферу гуманітарії.

Під *гуманітарією* ми розуміємо не блок гуманітарних дисциплін, а ту сферу турботи про людину, яка включає сукупність традиційних практик (виховання, навчання, релігія, мистецтво, медицина, фізкультура, психотерапія тощо), головне завдання яких полягає у збереженні, підтримуванні і розвитку людських цінностей в людині. Такі цінності, в разі втручання нових технологічних практик, можуть бути радикально змінені або навіть знищені. О.Хакслі у передмові до свого роману «Хоробрий новий світ» показав важливість розглядати прогрес науки як такий, а не прогрес науки в контексті його впливу на людину, людську індивідуальність: «Життя може бути радикально змінене у своїй якості тільки з допомогою наук про життя. Науки про матерію, які використовуються певним чином, здатні знищити життя або зробити його до крайнощів складним тягарем; але тільки лише як інструменти в руках біологів і психологів можуть вони видозмінити природні форми і прояви життя» [6, 2].

Ми знаємо про ті блага, які нам обіцяє індустрія високих технологій: здоров'я, довголіття, щастя, комфортне життя, знищення соціальної нерівності, усунення бідності, справедливі соціальні устрої тощо. І знаємо також, що технології мають свій оборотний бік, і що історія людства сповнена такими прикладами. Взяти хоча б наслідки реалізації соціальних утопій або створення доступної медицини, які породили тоталітарні режими і неефективну індустрію антибіотиків. У короткостроковій перспективі всі ці проекти мали очевидні переваги, однак довгострокова перспектива виявила непередбачувані наслідки їх реалізації.

Тому досить важко сказати, чи зможемо ми в епоху хай-тек

впоратися з негативними наслідками, які з'являються за умови, коли технології продемонструють нам свій зворотний бік у довгостроковій перспективі.

Американський економіст С.Пельцман сформулював емпіричне правило: «Автомобілі, які мають вищий ступінь безпеки, провокують недбалий дорожній рух, а зниження показника смертельних випадків в аваріях зумовлене зростанням кількості аварій, так як водії надають перевагу руху з більшою швидкістю і з меншою обережністю, переконані у тому, що їх ризик виправданий» [5]. Такий ефект може мати і розвиток технологій в цілому, тоді він звучатиме так: *в разі дедалі більшого поширення та використання високих технологій в гуманітарній сфері і посилення їх ролі у формуванні безпечної життя людина буде реагувати все більш небезпечною поведінкою, яка усуне всі засоби перестороги.*

Висновок із ефекту С.Пельцмана можна переформулювати як питання: наскільки небезпечною стане поведінка людини, коли зростатиме безпека високих технологій?

По суті ефект Пельцмана імпліцитно містить ще одне питання: який сенс створювати такі технології, якщо ми не зможемо запобігти прогнозованим негативним наслідкам їх поширення? Ефект Пельцмана показує нам і те, що існує й обернена залежність між зростанням безпеки технологій і поведінкою людини (етична складова). Однак, якщо ця обернена залежність має ще й непропорційний, нелінійний характер, то доля людства постає зовсім непринадною.

Незважаючи на запевнення трансгуманістів у тому, що індустрія високих технологій має більше переваг, ніж недоліків, слід розуміти, що навіть незначна кількість негативних наслідків може спровокувати катастрофу глобальних масштабів. Ми живемо в нелінійному світі і повинні враховувати такі небезпеки. Індустрія хай-тек вже навчилася запускати лавиноподібні процеси, однак, чи навчилася вона їх зупиняти, сказати неможливо.

У контексті вищевикладеного небезпечними та неоднозначними постають факти та перспективи технологічного вдосконалення людини. Термін *технологічне вдосконалення людини* є доволі складним та неоднозначним. Під ним можна розуміти поліпшення умов життя людини через агротехніку, харчування, енергетику, інженерію тощо. Однак *вдосконалення людини* можна розглядати як «функціональні зміни людських характеристик, можливостей, емоцій і здібностей за межами того, що сьогодні вважається нормою, з викори-

стовуванням досягнень біології, хімії, фізики, матеріалознавства, інформаційних технологій і наук про мозок. І деякі речі вже реалізовані, зокрема косметичну хірургію. Проте багато з того, що обговорюється, є лише потенційним вдосконаленням, ідеями, чия реалізація – справа майбутнього. Деякі ідеї порівняно реалізовані, але більшість – далекі від реалізації і навіть неможливі» [8, 5]. Прикладом того, що може бути реалізовано, є:

- «1) хімія для фізичного вдосконалення;
- 2) хімія для поліпшення діяльності, настрою або мислення;
- 3) функціональні імпланти та інтерфейс;
- 4) зміна клітин тіла та його систем і (малоpravдоподобно) людських генів;

5) збільшення тривалості життя людини, яке часто вважають можливим, але розглядають як окремий випадок» [Див.: там само].

Можна для прикладу взяти можливість клонування людських органів [1; 4; 7]. Які переваги і недоліки матиме така практика? Перевагами можна вважати відсутність затримок під час трансплантації органів у хірургії (будь-який орган може бути вирощений із клітин пацієнта). Крім того, практика клонування завдасть відчутного удару по бюрократії і злочинності, які утворились довкола ринку людських органів. У підсумку, кошти, які витрачались на боротьбу з ними, можуть бути спрямовані на інші аспекти соціальної системи. Ще однією перевагою є те, що індустрія імунодепресантів зможе спрямувати свою наполегливу завзятість на інші медичні аспекти та інновації, оскільки попит на її продукцію буде суттєво знижено (Схема 1). І це лише деякі та, мабуть, найочевидніші позитивні наслідки можливої реалізації практики клонування, які мають технічний характер.

Схема 1. Позитивні наслідки реалізації практики клонування у короткостроковій перспективі

Стрілки ↑↑ позначають пряму залежність між перемінними.

Стрілки ↑↓ позначають обернену залежність між перемінними.

Проте дана індустрія матиме і свій зворотний бік, який досить суттєво зачіпатиме етичний вимір людського буття. Наскільки небезпечною стане поведінка людини, якщо технології клонування дозволять будь-якої миті, в короткі строки регенерувати будь-яку частину тіла людини, усунути будь-яку ваду чи то недолік? Як далеко в такому випадку зможе зайти людська безвідповідальність?

Узагальнений ефект Пельцмана дозволяє відповісти на ці питання так: чим безпечнішим роблять життя людини технології, тим більш небезпечно поводитиметься сама людина. Представники радикального конструктивізму показали і довели, що нова практика – це новий спосіб дивитись на речі [2; 3, 11]. Практика втручання в людське тіло та формування тілесності засобами високих технологій криє в собі небезпеку. І важко сказати, що в довгостроковій перспективі переважить: позитивні чи то негативні наслідки від реалізації клонування, як і від будь-якої іншої технологічної практики вдосконалення людини?

В деяких джерелах зазначається, що основна проблема технологічної революції у сфері гуманітарії зводиться до доступності цих технологій лише певним прошаркам населення [9]. Зокрема, якщо технології вдосконалення людини виявляться доступними лише фінансовим, владним елітам, то ті соціальні режими, які вони будуть генерувати і ретельно захищати, матимуть тоталітарний характер. Безвідповідальність еліт в такому випадку буде мати досить гіпертрофовані форми, які можна описати метафорою уайльдівського «Доріана Грея».

Описану тенденцію О.Хакслі сформулював у вигляді такої *закономірності*: «Мірою того, як політичні і економічні свободи зменшуються, свобода сексуальна має схильність зростати як компенсація» [6, 5].

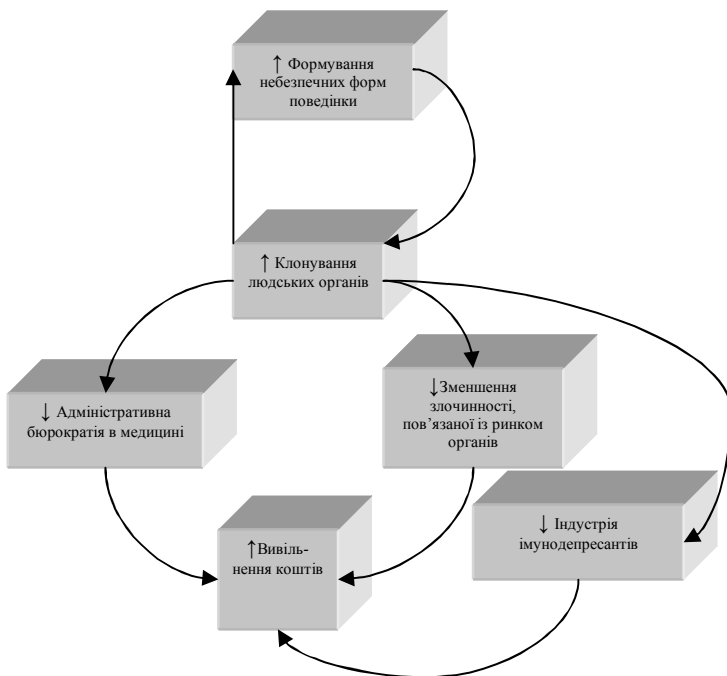

Схема 2. Розширена версія схеми 1.

В даній схемі показані як позитивні, так і негативні наслідки можливої реалізації практики клонування.

Індустрія високих технологій на службі у правлячих еліт дасть змогу значно ефективніше та прихованіше керувати масами в умовах нових «техно-демократій».

Отже, на деградацію морально-етичних цінностей впливає як зростання безпеки, яку зумовлює технологічна революція (узагальнений ефект Пельцмана), так і обмеження свобод людини, яке є результатом нерівномірного їх розподілу та споживання. Крім того, вихід з-під контролю технологій модифікації людського тіла має більше небезпек, ніж переваг. Це порушує питання, а можливо, й проблему ефективності юридичних практик як інституту, так і швидкості впровадження нових технологій. Можна додати, що технологічна революція має переваги в короткій перспективі. З іншого боку, в довгостроковій перспективі ці переваги негативно компенсуються.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Японии разрешили клонирование человеческих органов. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lenta.ru/world/2001/08/01/japan/>
2. *Глазерсфельд* Э. Фон. Введение в радикальный конструктивизм. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://elenakosilova.narod.ru/studia3/math/12_gla.htm
3. Нардонэ Дж., Вацлавик П. Искусство быстрых изменений: Краткосрочная стратегическая терапия. – М., 2006. – 192 с.
4. Ученые научились клонировать животных и человеческие органы. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kievskaya.com.ua/mir/nauka/uchenye-nauchilis-klonirovat-zhivotnyh-i-chelovecheskie-organy.html>
5. *Фридман* Д. Право и экономическая теория. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://corruption.rsuh.ru/magazine/6/n6-03.html>
6. *Хаксли* О. О дивный новый мир. – СПб., 1999. – 541 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lib.ru/INOFANT/NAKSLI/mir.txt>
7. Human Cloning for Organ Transplants. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ehow.com/facts_7430677_human-cloning-organ-transplants.html
8. Human enhancement – A Discussion Document. 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://csc.ceceurope.org/fileadmin/filer/csc/Ethics_Biotechnology/Human_Enhancement_March_10.pdf
9. Human enhancement. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ieet.org/index.php/tpwiki/human_enhancement

Шевченко М.О. Етичні проблеми технологічного вдосконалення людини.

У статті зроблено спробу узагальнити ефект Пельцмана до рівня взаємовідносин між морально-етичними цінностями і технологіями та продемонстровано системний підхід до можливого впливу деяких інноваційних технологій на людину та її форми поведінки. Звернено увагу на неявно сформульований О.Хакслі закон і його взаємозв'язок з ефектом Пельцмана.

Ключові слова: ефект Пельцмана, закон О.Хакслі, гуманітарія, технології вдосконалення людини.

Шевченко М.А. Этические проблемы технологического совершенствования человека.

В статье сделана попытка обобщить эффект Пельцмана до уровня отношений между морально-этическими ценностями и технологиями. Также продемонстрирован системный подход к возможному влиянию некоторых инновационных технологий на человека и его формы поведения. Статья обращает внимание на неявно сформулированный О.Хаксли закон и установлена взаимосвязь этого закона с эффектом Пельцмана.

Ключевые слова: эффект Пельцмана, закон Хаксли, гуманитария, технологии совершенствования человека.

Shevchenko M.A. Ethical problems of technological development of man.

The article is an attempt to summarize the Peltzman's effect to the level of relations between the moral and ethical values and technologies. Also demonstrated a systemic approach to the possible influence of some innovative technologies on individuals and their behavior. The article draws attention to implicitly formulated by Aldous Huxley law and the interrelation of the the Peltzman's effect. Peltzman's effect demonstrate inverse relationship between wishes of life security and dangerous of such realization one. And this one would tend to expend to all global system. Counterintuitive of Peltzman's effect means that actions intended to produce a desired outcome may generate opposite results. It has been said that the path to hell is paved with good intentions.

Key words: Peltzman's effect, the law Huxley, humanities, technology, human enhancement technologists.